

PARODOMŪJŲ ĮVARDŽIŲ ĮSISAVINIMAS

Ingrida Balčiūnienė

Vytauto Didžiojo universitetas, K. Donelaičio g. 58, LT-44248 Kaunas, Lietuva

1.1. Norėdami lygiavertiškai dalyvauti pokalbyje mes visi privalome gerai suvokti pokalbio dalyvių opoziciją, funkcijas ir tarpusavio santykį. Netgi paprasčiausiai pasakodami, juokaudami, prašydami, liepdami turime matyti pokalbio objektą pašnekovo akimis (Clark, 2003). Šios žinios ir gebėjimai įgyjami jau ankstyvoje vaikystėje, tačiau vaikams jų įsisavinimas visuomet sukelia tam tikrų sunkumų (Pan, Snow, 1999). Nustatyta, kad gebėjimas kurti diskursą ir palaikyti pokalbį yra susijęs su asmeninių ir parodomųjų įvardžių įsisavinimo raida (Chiat, 1985; Hickmann, 2003; Gasser, 2003).

Įvardžių vartojimas yra svarbi vaikų kalbos tyrimų sritis. Nemažai žinių sukaupta tiriant angliškai (Loveland, 1984; Chiat, 1985; Wales, 1986; Rispoli, 1994) ir prancūziškai (Girouard, 1995) kalbančių vaikų vartojamus įvardžius. Asmeniniai įvardžiai buvo tirti ir hebrajų (Rom, Dgani 1985), latvių (Rūķe-Draviņa 1973; 1979; 1993) bei lietuvių (Savickienė, 1999; 2003) vaikų kalboje. Tačiau įvardžių įsisavinimas ir vartojimas, morfologinės ir semantinės charakteristikos lietuvių vaikų kalboje vis dar yra mažai tirta sritis ir reikalauja išsamesnės analizės.

1.2. Tyrimo medžiagą sudaro vienos lietuvių mergaitės Monikos kalbos duomenys, sukaupti ilgalaikio stebėjimo metodu. 2000–2002 m. Monikos ir tėvų pokalbiai buvo įrašinėjami magnetofonu 2–3 kartus per savaitę po 15–20 min. Iš viso buvo sukaupta 42 val. įrašų. Šiuo metu įrašai transkribuodami ir koduojami specialia kompiuterio programa CHILDES (Child Language Data Exchange System) morfologinei analizei. Tyrimo metu papildomai naudotasi ir 1999–2001 m. specialiame dienoraštyje užfiksuotais Monikos kalbos pavyzdžiais¹. Tiriamasis laikotarpis apima vaiko amžių nuo 1;8 iki 2;8².

Atliekant tyrimą daugiausiai dėmesio buvo skiriama parodomųjų įvardžių įsisavinimo problemoms. Siekta nustatyti, kokios semantinės ir morfologinės charakteristikos apsunkina parodomųjų įvardžių suvokimą ir lemia tam tikras jų vartojimo klaidas³.

¹ Monikos kalbą magnetofonu įrašinėjo ir dienoraštį pildė jos mama Ingrida Balčiūnienė.

² Vaiko amžius žymimas taip: 2;8 – dveji metai ir aštuoni mėnesiai.

³ Vaikų kalbos tyrimuose kalbos klaidomis laikoma tai, kas neatitinka suaugusiųjų kalbos modelio.

kalboje pirmiau turėtų būti įsisavinami įvardžiai *jis*, *jis*, o vėliau – *anas*. Tačiau įdomu paanalizuoti, kokią padėtį čia užima įvardis *tas* ir kaip jis veikia deiktinės sistemos įsisavinimą.

2.3. Siekiant atskleisti, kaip vaikai suvokia ir įsisavina sudėtingesnę parodomųjų įvardžių sistemą, tyrimo metu buvo nustatytas jų įsisavinimo eiliškumas ir leksinės reikšmės formavimasis.

Monikos kalboje anksčiausiai atsiranda parodomasis įvardis *tas*. Šį įvardį mergaitė pirmą kartą pavartojo būdama 1;7 amžiaus. Tačiau įrašuose užfiksuoti pavyzdžiai leidžia teigti, kad vaikas pradeda vartoti įvardį *tas* nesuvokdamas jo deiktinės funkcijos. Iš pradžių šis įvardis fiksuojamas tik konstrukcijoje *ne tas*. Dažniausiai ši konstrukcija vartojama, kai tėvai paduoda vaikui ne tą daiktą, kurio jis prašo. Pvz.:

Sit: Monika prašo paduoti puodo dangtį. Mama paduoda.

MON: *Ne tas.*

MAM: *Ne tas? Tas, žiūrėk, koks raudonas.*

MON: *Ne tas.*

MAM: *Ne? Balto reikia?*

MON: *Balto. (1;7)*

Monika, vartodama konstrukciją *ne tas*, leidžia tėvams suprasti, kad šie netinkamai įvykdė jos pageidavimą. Šia konstrukcija reiškiamas ir nepasitenkinimas netinkamu tėvų elgesiu (jį atskleidžia pokalbių įrašuose užfiksuota Monikos intonacija). Nuolat susidurdamas su panašiomis situacijomis, tėvų nesugebėjimu iš karto teisingai suvokti pageidavimą, vaikas tikriausiai pradeda sieti konstrukciją *ne tas* su neigiamai vertinamais (netinkamais, negražiais, nereikalingais, nepaklūstančiais vaikui ir pan.) objektais. Tokia neigiamai vertinamo objekto reikšmė labiausiai išryškėja 1;8 laikotarpiu.

Vėliau, Monikai pradėjus vartoti įvardį *tas* ne tik šioje konstrukcijoje, susiformuoja tam tikra semantinė opozicija: įvardžiu *tas* apibūdinamas *teigiamai vertinamas*, o konstrukcija *ne tas* – *neigiamai vertinamas* objektas. Pvz., 1;10 laikotarpiu Monika močiutę, su kuria geriau sutaria, vadina *ta močiutė*, o kitą – *ne ta močiutė*:

MAM: *Važiuosim pas močiutę?*

MON: *Pas močiutę.*

MAM: *Pas kurią močiutę važiuosim?*

MON: *Pas ne tą. (1;10)*

Tokios opozicijos susiformavimą gali lemti trinarė lietuvių kalbos parodomųjų įvardžių sistema. Įvardžiai *jis* ir *anas* tradiciškai sudaro artimesnio – tolimesnio objekto opoziciją, tuo tarpu trečiasis įvardis lieka tarsi „be poros“. Bandydamas sukurti panašią opoziciją ir ieškodamas jai antrojo nario, vaikas pasirenka semantinį *teigiamo* – *neigiamo vertinimo* pagrindą ir konstrukciją *ne tas*.

Nuo 1;11 įvardžio *tas* reikšmė pakinta. Tai tikriausiai susiję su kito parodomąjo įvardžio – *jis* – atsiradimu ir reikšme.

Parodomasis įvardis *jis* pradeda vartoti nuo 1;10. Ankstyviausiuoju laikotarpiu jo, kaip ir įvardžio *tas*, deiktinė funkcija vaikui yra nežinoma. Iš pradžių ir Monika, ir mama abu šiuos parodomuosius įvardžius vartoja vienoda

reikšme ir analogiškomis aplinkybėmis – jais vadina teigiamai vertinamus (tinkamus, reikalingus) objektus. Pvz.:

MON: *Paduok albumiuką kitą.*
 MAM: *Tai gal šita? Ar tas?*
 MON: *Šita. Albumiuką šita.* (2;1)

Vėliau, 1;11 laikotarpiu, pastebimi tam tikri pokyčiai. Įvardžiu *čitas* ir toliau vadinami teigiamai vertinami, tuo tarpu įvardžiu *tas* vis dažniau pradedami vadinti sukeltantys neigiamas emocijas objektai. Pvz.:

Sit: Monika piešia flomasteriais.
 MON: *Čitas račo.*
 MAM: *Čitas račo. Labai gražiai račo.*
 MON: *Tas neračo.*
 MAM: *Tas neračo. Tą išmesti reikia.* (1;11)

Tokius pokyčius tikriausiai galima laikyti pirmuoju *artumo* – *tolumo* opozicijos formavimosi etapu. Įdomu tai, kad iš pradžių tolimesnysis opozicijos narys vaikui asocijuojasi su neigiamu vertinimu. Tikriausiai tokia asociacija susiformavo dėl mamos kalbos įtakos. Pastebėta, kad vaikui trukdantį, jam kenkiantį ar nepatinkantį objektą (garsiai lojantį šunį, sunkiai užsisegancią sagą, neskanų maistą, dingusį daiktą ir pan.) mama dažnai pavadina tolimesnįjį opozicijos narį žyminčiu parodomuoju įvardžiu *tas*. Natūralu, kad tokį modelį perima ir vaikas. Tokia teigiamo – neigiamo vertinimo pagrindu susiformavusi įvardžių *čitas*, *tas* reikšmė išlieka iki įvardžio *anas* atsiradimo.

Parodomasis įvardis *anas* pradedamas vartoti nuo 2;1. Šiuo laikotarpiu pamažu formuojasi suaugusiųjų kalbai būdinga opozicija, kurios artimajį narį žymi įvardis *čitas*, o tolimajį – *anas*. Pvz.:

Sit: Monika renka išmėtytas monetas. Paima toliau esančią monetą.
 MON: *Aną įdėsim.* (2;1)

Sit: Monika stumia nuo savęs magnetofoną.
 MAM: *Kur tu nori jį padėti?*
 MON: *Ant anos lovos.* (2;2)

Susiformavus *artimajį* – *tolimajį* narį žyminčiai opozicijai įvardžio *tas* reikšmė priartėja prie suaugusiųjų kalbos. Juo pradedamas vadinti neutralią *artumo* – *tolumo* atžvilgiu poziciją užimantis objektas. Pvz.:

Sit: Monika žaidžia su dėlionė, kurioje nupieštas paukštis.
 MON: *Kur tas paukštis norėjo pasidėti?*
 MAM: *Ai, po stalu.*
 MON: *O kur tas paukštis buvo?* (2;8)

Iki 2;8 pamažu susiformuoja lietuvių kalbai būdinga opozicija, kurios artimajį

narį žymi įvardis *čitas* (įvardis *čis* neužfiksuotas nei Monikos, nei mamos kalboje), tolimąjį – įvardis *anas*, o įvardis *tas* užima tarpinę, neutralią, poziciją. Vadinasi, iki 2;8 amžiaus vaikas tampa pajėgus suvokti ir įsisavinti sudėtingą trinarę lietuvių kalbos parodomųjų įvardžių deiktinę sistemą.

Hipotezę, kad vaikai pirmiau įsisavina artimąjį opozicijos narį žyminčius žodžius, Monikos kalbos duomenys patvirtina tik iš dalies (mergaitė iš tiesų anksčiau įsisavino parodomąjį įvardį *čitas*, o vėliau *anas*, tačiau dar iki šių įvardžių atsiradimo dažnai vartojo įvardį *tas* ir konstrukciją *ne tas*).

2.4. Atliekant tyrimą siekta nustatyti ne tik parodomųjų įvardžių reikšmes, bet ir jų morfologinių kategorijų formavimąsi vaiko kalboje.

2.4.1. Viena svarbiausių morfologinių įvardžio kategorijų – *linksnis*. Jo suvokimo ir įsisavinimo raida susijusi su parodomųjų įvardžių *substitutinės* funkcijos suvokimu. Pagal vaidmenį sakinyje parodomieji įvardžiai skiriami į daiktavardžių ir būdvardžių substitutus, vadinasi, jų morfologinės charakteristikos gali turėti skirtingų ypatybių priklausomai nuo konteksto. Pvz., būdvardiškai vartojamas įvardis *tas* turi dvi giminės formas, vyriškąją ir moteriškąją, o vartojamas daiktavardiškai įgyja ir trečiąją – bevardės giminės formą *tai*. Daiktavardžių ir būdvardžių linksnių funkcijos sakinyje taip pat skiriasi, todėl atliekant linksnio kategorijos įsisavinimo analizę visi vaiko pavartoti parodomieji įvardžiai pirmiausia buvo skiriami į daiktavardžių ir būdvardžių substitutus.

2.4.1.1. Tyrimo metu paaiškėjo, kad vaikas parodomuosius įvardžius pirmiau įsisavina ir dažniau vartoja kaip *daiktavardžių* substitutus. *Būdvardiškieji* įvardžiai dažniau fiksuojami tiriamojo laikotarpio pabaigoje (2;5–2;8), kai vaikas tampa pajėgus aktyviai vartoti atributinius žodžių junginius. *Būdvardiškieji* įvardžiai, kaip ir būdvardžiai, nepriklausomai nuo linksnio sakinyje atlieka atributinę funkciją (predikatinės vartosenos nepastebėta nei Monikos, nei mamos kalboje), todėl jų linksnių sistemos formavimasis čia atskirai neaptariamas. Galima tik paminėti, kad vartaujantis būdvardiškai vartojamų parodomųjų įvardžių linksnis yra vardininkas, rečiau vartojamas galininkas ir kilmininkas, o įnagininko ir vietininko tiriamuoju laikotarpiu nepastebėta.

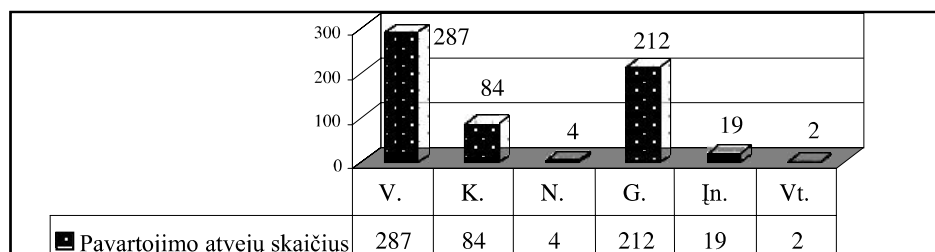
2.4.1.2. *Daiktavardiškųjų įvardžių* linksniai sakinyje atlieka tokias pat semantines ir sintaksines funkcijas kaip ir daiktavardžiai (1 lentelė).

Lietuvių vaikų kalbos tyrimai rodo, kad analizuojant linksnio kategorijos ypatybes tikslinga skirti linksnius į dvi grupes. Vardininką, galininką ir kilmininką dėl jų pirminės sintaksinės funkcijos reikėtų vadinti gramatiniais, o kitus linksnius (naudininką, įnagininką ir vietininką) dėl jų priklausymo nuo konkretaus konteksto – konkrečiaisiais (Savickienė, 2000).

1 lentelė. **Dažniausios linksnių semantinės ir sintaksinės funkcijos (pagal Savickienę, 1999)**

Linksnis	Semantinė funkcija	Sintaksinė funkcija
Vardininkas	Agentas	Subjektas
Kilmininkas	Posesorius	Posesyvas
Naudininkas	Beneficientas	Netiesioginis objektas
Galininkas	Patientas	Tiesioginis objektas
Įnagininkas	Instrumentas/ komitatyvas	Objektas
Vietininkas	Lokatyvas	Aplinkybė

1;8–2;8 laikotarpiu Monikos kalboje užfiksuoti visi *daiktavardiškai* vartojamų parodomųjų įvardžių linksniai: vardininkas, kilmininkas, naudininkas, galininkas, įnagininkas ir vietininkas (pav.).

Pav. Daiktavardiškai vartojamų parodomųjų įvardžių linksnių dažnumas Monikos kalboje (1;8–2;8)

Visą tiriamąjį laikotarpį vyrauja vardininko linksnis, šiek tiek mažiau užfiksuota galininko ir kilmininko vartojimo atvejų. Rečiausiai vartojami įnagininkas, naudininkas ir vietininkas. Šiuos rezultatus galime palyginti su kitos lietuvių mergaitės Rūtos⁵ vartojamų daiktavardžių linksnių duomenimis. 1;7–2;6 laikotarpiu Rūta dažniau vartojo gramatinius linksnius. Jos kalboje dažniausiai vartojamas vardininkas (44,9%), rečiau – galininkas ir kilmininkas, mažiausiai užfiksuota naudininko, įnagininko ir vietininko pavartojimo atvejų (Savickienė, 2000; 2003). Taigi galima teigti (nors lyginame įvardžius ir daiktavardžius), kad gramatinių linksnių dažnesnis vartojimas ir vardininko vyravimas yra bendra lietuvių vaikų kalbos ypatybė.

Vardininkas yra pirmasis Monikos kalboje atsiradęs daiktavardiškai vartojamų parodomųjų įvardžių linksnis. Jis dažniau fiksuojamas tiriamojo laikotarpio pradžioje ir pabaigoje (2 lentelė).

2 lentelė. **Vardininko vartojimas Monikos kalboje 1;8–2;8 laikotarpiu**

	1;8	1;9	1;10	1;11	2;0	2;1	2;2	2;3	2;4	2;5	2;6	2;7	2;8
Pavartojimo atvejai	10	32	44	44	5	15	17	7	5	34	19	16	25

Iš pradžių (1;8–1;11) vardininkas pirmauja dėl to, kad kiti parodomųjų įvardžių linksniai vaiko kalboje dar tik pradeda formuotis. Tiriamojo laikotarpio pabaigoje pastebėta, kad vaikas dažnai vartoja parodomąjį įvardį, kai nežino, kaip pavadinti daiktą, arba tas pavadinimas yra sunkiai ištariamas. Pvz.:

MON: *Čitas pukėt daro.*

MAM: *Daro, čia pincetas.* (2;6)

Parodomųjų įvardžių vardininkas 1;8–2;8 laikotarpio Monikos kalboje atlieka subjekto sintaksinę funkciją.

⁵ Rūtos duomenys ilgalaikio stebėjimo metodu buvo renkami 1993–1995 m., pokalbius įrašinėjo mergaitės mama A. Kaškelevičienė, buvo sukaupia 35 val. įrašų. Duomenys buvo transkribuoti ir koduoti morfologinei bei fonetinei analizei CHILDES programa.

Galininkas yra antrasis Monikos kalboje atsiradęs parodomųjų įvardžių linksnis. Jis vartojamas 2;1–2;2 laikotarpiu (3 lentelė), kai dažniau pradedamas vartoti artimąjį opozicijos narį žymintis parodomasis įvardis *čitas*, ir 2;5–2;8 laikotarpiu, kai vaikas jau yra įsisavinęs visą parodomųjų įvardžių sistemą.

3 lentelė. **Galininko vartojimas Monikos kalboje 1;8–2;8 laikotarpiu**

	1;8	1;9	1;10	1;11	2;0	2;1	2;2	2;3	2;4	2;5	2;6	2;7	2;8
Pavartojimo atvejai	1	1	1	17	5	17	37	6	9	41	32	20	23

Galininkas Monikos kalboje atlieka tiesioginio objekto sintaksinę funkciją. Pvz.:

MON: *Šitą aš norėjau paimti. Reikia šitą. Šitą aš norėjau paimti. Parodysiu šitą.* (2;8)

Kilmininkas Monikos kalboje fiksuojamas nuo 2;1 (4 lentelė) ir yra rečiausiai vartojamas parodomųjų įvardžių gramatinis linksnis.

4 lentelė. **Kilmininko vartojimas Monikos kalboje 2;1–2;8 laikotarpiu**

	2;1	2;2	2;3	2;4	2;5	2;6	2;7	2;8
Pavartojimo atvejai	3	2	5	1	9	10	3	7

Kilmininko linkniu Monikos kalboje ankstyviausiuoju laikotarpiu reiškiamas objektas, pvz., matydama, kad mama paėmė suknelę, Monika sako: *Nerensk čitos* (2;2). Vėliau parodomųjų įvardžių kilmininkas pradedamas vartoti su prielinksniu *ant* ir reikšti vietos aplinkybę, pvz., Monika sodindama lėlę ant lovos sako: *Nori pasodinti ant anos* (2;3).

Įnagininkas pirmą kartą Monikos kalboje užfiksuotas 1;10 laikotarpiu, o nuo 2;5 pradedamas vartoti dažniau (5 lentelė).

5 lentelė. **Įnagininko vartojimas Monikos kalboje 1;10–2;8 laikotarpiu**

	1;10	1;11	2;0	2;1	2;2	2;3	2;4	2;5	2;6	2;7	2;8
Pavartojimo atvejai	2	1	–	–	–	–	–	10	8	3	2

Viso tiriamojo laikotarpio metu parodomųjų įvardžių įnagininkas vartojamas tik su prielinksniu *su* (pvz., *račyti galiu su čituo, su čituo pučt daro*) ir atlieka semantinę instrumento funkciją.

Naudininkas Monikos kalboje pastebėtas tiriamojo laikotarpio pabaigoje. Tai – vienas rečiausių daiktavardiškai vartojamų parodomųjų įvardžių linknių. 2;5 laikotarpiu užfiksuotas vienas naudininko pavartojimo atvejis, 2;6 laikotarpiu – trys atvejai. Šis linksnis Monikos kalboje atlieka semantinę beneficianto funkciją. Pvz., duodama saldainį žaislui Monika sako: *Duosiu ir čitam* (2;5).

Vietininkas Monikos kalboje atsiranda vėliausiai. Jis pradedamas vartoti tik tiriamojo laikotarpio pabaigoje: 2;8 atliktuose įrašuose užfiksuoti du vietininko pavartojimai.

tojimo atvejai. Monikos kalboje vietininkas atlieka lokatyvo semantinę funkciją. Pvz.:

MAM: *Kitoj pusėj irgi batukas yra.*
 MON: *Čitoj?* (2;8)

Šiuo linksniu nurodoma objekto lokalizacija.

2.4.2. Parodomųjų įvardžių giminės ir skaičiaus įsisavinimas, matyt, dėl papras-tesnės šių kategorijų sistemos nėra toks sudėtingas kaip linksnio.

Parodomieji įvardžiai, kaip ir daiktavardžiai bei būdvardžiai, turi dvi *skaičiaus* formas: vienaskaitą ir daugiskaitą. Vaikui nesunku suvokti, kad *vienaskaitos* forma nurodomas vienas objektas, o *daugiskaitos* forma – daugiau negu vienas. Tyrimo metu pastebėta, kad nepriklausomai nuo Monikos amžiaus jos kalboje vyrauja parodomųjų įvardžių *vienaskaita*. Palyginus Monikos vartojamų įvardžių ir Rūtos vartojamų daiktavardžių skaičiaus kategorijos formavimąsi (Savickienė, 1999; 2003) galima teigti, kad lietuvių vaikų kalbos skaičiaus kategorijos neįžymėtasis narys yra vienaskaita.

Būdvardiškai vartojami parodomieji įvardžiai turi dvi giminės formas: *vyriskąją* ir *moteriskąją* giminę. Daiktavardiškai vartojami įvardžiai *tas* ir *čitas* dar turi ir bevardę giminės formą *tai* ir *čitai*. Tiriomojo laikotarpio metu Monikos ir mamos kalboje buvo užfiksuota tik vyriškoji ir moteriškoji parodomųjų įvardžių giminė, todėl atliekant giminės kategorijos įsisavinimo analizę įvardžiai nebuvo skiriami į daiktavardiškuosius ir būdvardiškuosius.

Visą tiriamąjį laikotarpį Monikos kalboje vyrauja *vyriskąją* parodomųjų įvardžių giminė. Iš pradžių vaikas vartoja tik vyriškąją parodomųjų įvardžių giminę ir visus netinkamus, nemėgstamus objektus įvardija konstrukcija *ne tas*. Pastebėta, kad ir įsisavinęs moteriškosios giminės formą, vaikas tuos objektus, kurių pavadinimų ir priklausomybės giminei nežino, vis dėlto dažniau nurodo vyriškosios giminės įvardžiais. Tokie Monikos kalbos pavyzdžiai leidžia teigti, kad parodomųjų įvardžių vyriškoji giminė laikytina giminės kategorijos neįžymėtuju opozicijos nariu.

IČVADOS

Atlikus vaiko vartojamų parodomųjų įvardžių analizę paaiškėjo, kad jų reikšmės ir funkcijų suvokimas yra ilgai trunkantis sudėtingas procesas. Tyrimo metu buvo nustatytos svarbiausios vaikui kylančios problemos ir patvirtintos tam tikros su kalbos universalijomis susijusios hipotezės.

1. Hipotezę, kad vaikai pirmiausiai įsisavina *artimuosius* opozicijos narius, tyrimo metu gauti rezultatai patvirtino tik iš dalies: Monika anksčiau pradėjo vartoti parodomąjį įvardį *čitas* ir tik vėliau – *anas*, tačiau dar iki šių įvardžių atsiradimo jos kalboje buvo dažnai fiksuojamas įvardis *tas*, kuris nėra artimasis opozicijos *artimas* – *tolimas* narys.

2. Parodomųjų įvardžių reikšmės tam tikri aspektai (deiktinė funkcija, trinarė parodomųjų įvardžių sistema) yra susiję su morfologinių kategorijų įsisavinimo sunkumais. Tyrimo metu daugiausiai dėmesio buvo skiriama linksnio kategorijos įsisavinimui:

2.1. Anksčiausiai įsisavinamas ir dažniausiai vartojamas yra vardininkas. Jį gali-

ma laikyti nežymėtuojų gramatinės linksnio kategorijos nariu. Rečiau vartojamas galininkas, dar rečiau – naudininkas ir kilmininkas. Rečiausi parodomųjų įvardžių linksniai yra įnagininkas ir vietininkas.

2.2. Dauguma parodomųjų įvardžių linksnių Monikos kalboje atlieka tipiškas suaugusiųjų kalbai būdingas semantines ir sintaksines funkcijas: vardininkas reiškia subjektą, galininkas ir kilmininkas – objektą, naudininku atliekama semantinė beneficiento funkcija, įnagininku – instrumento, vietininku nurodoma objekto lokalizacija.

3. Parodomųjų įvardžių skaičiaus kategorijos nežymėtuojų nariu lietuvių vaikų kalboje laikoma vienaskaita. Daugiskaitos formos vaikų kalboje atsiranda daug vėliau ir vartojamos rečiau.

4. Parodomųjų įvardžių giminės kategorijos nežymėtuojų nariu laikoma vyriškoji giminė. Moteriškoji giminė vaiko kalboje atsiranda vėliau, o bevardė giminė tiriamuoju laikotarpiu neužfiksuota.

Gauta 2005 04 20

Literatūra

- Бюлер К. *Теория языка*. Москва: Универс, 1993.
- Chiat S. Personal Pronouns. I. Fletcher. *A Child's Learning of English*. Oxford: Basil Blackwell, 1986. P. 339–355.
- Clark E. V. *First Language Acquisition*. Cambridge University Press, 2003.
- Dromi E. Early Lexical Development. M. Barret. *The Development of Language: Studies in Developmental Psychology*. Psychology Press, 1999. P. 99–127.
- Gasser M. 2003. *How Language Works*. www.indiana.edu/~hlw/meaning/deixis.html.
- Girouard P. C., Ricard M., Décarie T. G. The Acquisition of Personal Pronouns in French-Speaking and English-Speaking Children. *Child Language*. 1997. Vol. 24. Cambridge University Press. P. 311–326.
- Hickmann M. Discourse Organization and the Development of Reference to Person, Space, and Time. *Discourse Organization and Reference*. 2003. P. 194–219.
- Loveland K. A. Learning about Points of View: Spatial Perspective and the Acquisition of 'I/ you'. *Child Language*. 1984. Vol. 11. Cambridge University Press. P. 535–556.
- Pan B. A., Snow C. E. The Development of Conversation and Discourse Skills. M. Barret. *The Development of Language: Studies in Developmental Psychology*. Psychology Press. 1999. P. 229–249.
- Paulauskienė A. *Lietuvių kalbos morfologija*. Paskaitos lituanistams. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
- Ricard M., Girouard P. C., Décarie T. G. Personal Pronouns and Perspective Taking in Toddlers. *Child Language*. 1999. Vol. 26. Cambridge University Press. P. 681–697.
- Rispoli M. Pronoun Case Overextensions and Paradigm Building. *Child Language*. 1994. Vol. 21. Cambridge University Press. P. 157–172.
- Rispoli M. Patterns of Pronoun Case Error. *Child Language*. 1998. Vol. 25. Cambridge University Press. P. 533–554.
- Rom A., Dgani R. Acquiring Case – Marked Pronouns in Hebrew: the Interaction of Linguistic Factors. *Child Language*. 1985. Vol. 12. Cambridge University Press. P. 61–77.
- Rosinas A. *Lietuvių bendrinės kalbos įvardžiai: funkcijos ir semantika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.

- Rūķe-Draviņa, V. On the Emergence of Inflection in Child Language: A Contribution Based on Latvian Speech Data. *Studies of Child Language Development*. Eds. Ch. Ferguson, D. I. Globin. New York etc.: Holt, Rinehart, Winston, Inc., 1973. P. 252–267.
- Rūķe-Draviņa V. Difficulties in Learning Personal and Possessive Pronouns by Young Children. *Acta Universitatis Lundensis*. 1979. T. II. P. 139–149.
- Rūķe-Draviņa V. *Latviešu meitene apgūst savu pirmo valodu*. Rīga: Dio Nordic, 1993.
- Savickienė I. *Lietuvio vaiko daiktavardžio morfologija*. Daktaro disertacija. Kaunas: VDU, 1999.
- Savickienė I. Linksniai šnekamojoje kalboje. *Darbai ir dienos*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2000. Nr. 24. P. 89–98.
- Savickienė I. *The Acquisition of Lithuanian Noun Morphology*. Wien: Der Österreichischen Academie der Wissenschaften, 2003.
- Valeckienė A. *Funkcinė lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998.
- Wales R. Deixis. I. Fletcher. *A Child's Learning of English*. Oxford: Basil Blackwell, 1986. P. 400–428.

Ingrida Balčiūnienė

THE ACQUISITION OF DEMONSTRATIVE PRONOUNS IN LITHUANIAN

Summary

In this article, we are concerned with the acquisition of Lithuanian demonstrative pronouns; special attention is paid to their morphological form and meaning, the emergence of their grammatical categories, such as case, gender and number.

The analysis is based on a longitudinal data of one Lithuanian girl. Her speech was recorded in natural situations. Recordings were started in 2000, the girl was recorded twice or three times a week for about 15–20 minutes. The total number of recordings is 42 hours. The electronic data are supplemented with diary recordings documented from the age of 1;0.

According to the hypothesis that children start using those demonstrative pronouns referring to objects closer to the speaker, our data confirm that the pronoun *čitas* 'this' emerges earlier in the speech of a child, and the pronoun *anas* 'that' emerges later. The pronoun *čitas* 'this' is used most frequently, the pronoun *tas* 'that' occurs rarely and the pronoun *anas* 'that' is the rarest.

Demonstrative pronouns as substitutes of nouns perform typical semantic and syntactic functions of noun cases. The nominative is the most frequent case, and it functions as a *subject*. The accusative and the genitive function as an *object*, and the genitive in a prepositional phrase (with *ant* 'on') is an *adverbial of place*. The dative and the instrumental function as a *benefactive* and an *instrument*. When the pronouns substitute the adjectives they perform a typical attributive syntactic function.